

Izobraževanje starejših kot podlaga za njihovo socialno vključenost

Education of older people as a basis for their social inclusion

Alijana Šantej, prof. ped., Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

Urška Telban, prof. slov. in org. soc., Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

POVZETEK

Avtorici v prispevku utemeljujeta potrebo po izobraževanju starejših kot podlago za njihovo družbeno vključenost in nujnost vseživljenjskega učenja za enakovredno sodelovanje vseh generacij v sodobni vključujoči družbi. Utrujeta sodoben, razvojni pogled na življenje po upokojitvi, ki starejšim odpira možnosti nadaljnega osebnostnega razvoja, postavljanja novih življenjskih ciljev, tkanja novih socialnih vezi in omogoča njihovo aktivno delovanje v dobro skupnosti. V svojem prispevku predstavita pomen in vlogo univerze za tretje življenjsko obdobje, njeno delovanje med epidemijo, vpliv epidemije na življenje in delovanje starejših ter prizadevanja za vključenost njenih članov v tem obdobju. Predstavita tudi rezultate raziskave o vključevanju starejših v izobraževanje na daljavo in na podlagi rezultatov predlagata ukrepe za boljšo digitalno vključenost starejših v izobraževalne in druge aktivnosti.

Ključne besede: socialna vključenost, dejavno staranje, izobraževanje starejših, univerza za tretje življenjsko obdobje, izobraževanje na daljavo.

SUMMARY

The authors in this article show the need for education of older people as a basis for their social inclusion and the necessity of lifelong learning for equal participation of all generations in a modern inclusive society. The authors consolidate a modern, developmental view of life after retirement, which opens up opportunities for older people to further their personal development, set new life goals, weave new social ties and enables their active work for the good of the community. In their contribution they assess the impact of the epidemic on the lives and activities of older people. The authors present the importance and purpose of the third age university, its work during the epidemic and the efforts to involve its members during this period. They also present the results of the research on the inclusion of older people in online education and, based on the results, propose measures for better digital inclusion of older people in educational and other activities.

Key words: social inclusion, active ageing, education of older people, the third age university, on-line education.

Uvod

Družbeni položaj starejših in doživljanje starosti

Starost je skozi vso zgodovino veljala predvsem za obdobje upadanja bioloških, kognitivnih, socialnih in psiholoških sposobnosti, torej za obdobje, ko je človeku določeno življenje brez razvoja, ciljev, perspektive. Zlagoma, predvsem v zadnjih desetletjih 20. stoletja, se začenja v razvitih družbah uveljavljati drugačen, bolj human in razvojni pogled na staranje. Staranje se začenja vse bolj dojemati kot izziv, priložnost, in starejše ljudi kot socialni kapital družbe, ki lahko s svojim znanjem in izkušnjami dejavno prispevajo k razvoju družbe.

Položaj starejših se spreminja predvsem takrat, ko se tudi sami začnejo boriti za enakovreden položaj v družbi. Seveda pa morajo tudi politike temeljiti na ljudeh in potrebah njihovega okolja, kar velja tudi za politike staranja, ki se morajo v starajoči se družbi ukvarjati s starejšimi na vseh ravneh, od izzivov razvojno naravnane staranja, do problemov dolgotrajne oskrbe in institucionalnega varstva starejših (Findeisen 2017, 287).

Diskriminacija po starosti

Humane družbe si prizadevajo za boj proti starizmu, proti neenakovredni obravnavi starejših, proti uporabi slabšalne terminologije (starci, starostniki, ostareli ipd.), kot tudi proti diskriminatorni obravnavi katerekoli družbene skupine. Če so ljudje navajeni, da je starost nekaj, kar je vredno podcenjevanja, se bodo tako tudi obnašali do starejših. Dostikrat pa starejši sami nehoti podpirajo družbene stereotipe o starejših in staranju. Vse znanje in bogate življenjske izkušnje starejših nič ne pomagajo, če starejši tudi sami ravnajo v skladu z družbenim stereotipom o starosti. Pomembna vloga univerze za tretje življenjsko obdobje je zato tudi premagovanje stereotipov o starejših in staranju, uveljavljanje razvojnega pogleda na starost, prizadevanja za prepoznavnost družbene vrednosti starejših in krepitev družbenih vezi z drugimi generacijami.

Pomen izobraževanja starejših in vloga univerze za tretje življenjsko obdobje

Zakaj izobraževanje starejših?

Po upokojitvi lahko starejši hitro postanejo osamljeni, imajo občutek praznine, dostikrat se počutijo odveč, nekoristni in oddaljeni od družbenih dogajanj. Nekdanjega položaja v službi nimajo več, otroci si ustvarijo svoje družine in odidejo od doma, včasih nastopi tudi že ovdovelost. To je obdobje, ko si lahko človek vzame čas zase, se posveti sebi, prisluhne svojim željam, uresničuje svoje potrebe, za katere prej, skozi življenje, ni imel časa ali možnosti.

Razvije lahko nove ali obudi stare dejavnosti, ki ga povežejo z drugimi ljudmi in omogočajo socialno vključenost.

Z izobraževanjem se spreminjamo in osebnostno razvijamo. Povečamo samopodobo, postanemo bolj samostojni, pridobimo si nove spretnosti za reševanje svojih problemov in problemov drugih, lažje sledimo spremembam, bolje razumemo dogajanja okoli sebe. Izobraževanje nam strukturira čas in omogoča, da se lažje soočimo z obremenitvami in težavami vsakdanjega življenja.

Pomembno je, da imajo starejši poleg vključenosti v izobraževalne in druge dejavnosti tudi možnost prispevati v skupnost svoje znanje, izkušnje, kulturo, ki so pomemben del človeškega in družbenega kapitala. Aktiviranje in uporaba teh zmožnosti in znanja utrjuje družbeni položaj starejših in razbremeni mlajše generacije. Spreminjanje položaja ene generacije povzroči spremembe pri drugih. Ker se razvijajo starejši, se razvija vsa družba. Dolgoživa družba je privilegij razvoja, vendar pod pogojem, da se spremeni podoba pasivne, družbeno izločene starosti v dejavno starost (Krajnc 2016, 16-21).

Izobraževalne in druge dejavnosti dajejo življenju po upokojitvi strukturo in vsebino

Izobraževanje starejših mora upoštevati posebnosti tretjega življenjskega obdobja. Starejši se ne učijo za diplomo, za napredovanje v poklicu, karieri. Učijo se, ker jih neko področje zanima, ker želijo to znanje uporabiti v svojem življenju, si z njim olajšati in izboljšati življenje, tako svoje, kot življenje svojih bližnjih (otrok, vnukov, skupnosti). Učijo se, da lahko stopajo v korak s časom, bolje razumejo mlajše generacije, pomagajo vnukom pri učenju, se lažje vključijo v družbeno življenje, delujejo prostovoljno ali razvijejo nove dejavnosti v svoji skupnosti itd.

V drugem življenjskem obdobju nam cilje večinoma postavljajo drugi (zahteve službe, profesionalni razvoj, družinsko življenje, potrebe otrok itd.). V poznejših letih, predvsem po upokojitvi, pa si mora človek cilje postaviti sam, v soglasju z okoljem in družbenimi razmerami. V času kriz, tako tudi v primeru aktualne zdravstvene krize, se naši cilji lahko zožijo zgolj na skrb za varno preživetje, zdravje, osnovne dobrine (hrana, ogrevanje, zdravila ...). Zlasti v času kriz je pomembno, da ima človek sposobnost, podporo in predvsem možnost, da poišče dejavnosti, ki mu osmislijo življenje ter pomagajo preživljati in premagovati krizno obdobje.

Dejavnosti so pogoj za razvoj novih socialnih odnosov po upokojitvi

Človek je družbeno bitje od rojstva do smrti, zato ne more živeti brez socialnih odnosov. Ljudje mu dajejo občutek varnosti, socialni pripadnosti, ljubezni, spoštovanja in samopotrjevanja. Brez odnosov z drugimi bi človek izgubil psihično in posledično tudi telesno ravnotežje. Zato je pomembno, da po upokojitvi poiščemo nove dejavnosti in razvijemo nove odnose ali obudimo nekdanje socialne vezi iz mladosti (Krajnc 2016, 46-47).

Temeljne psihosocialne potrebe ostanejo bistveni del človeka vse življenje. Človek potrebuje druge ljudi zato, ker lahko samo z njimi krepi svoj družbeni jaz, gradi svojo družbeno vrednost. Brez ljudi človek ne preživi. Razvita socialna mreža je eden temeljnih pogojev za enakovredno in polno življenje po upokojitvi. Ena tovrstnih organiziranih socialnih mrež je univerza za tretje življenjsko obdobje, v kateri starejši lahko uresničujejo potrebe po socialni pripadnosti in uresničevanju sorodnih interesov (Krajnc 2015, 37-41).

Naše izkušnje so pokazale, da so tisti, ki so imeli že prej dobro razvito socialno mrežo, tudi med pandemijo ohranili večino teh stikov po digitalni poti. Oni, ki pa so imeli že prej okrnjene socialne stike, so v telefonskem razgovoru z nami izražali večjo tesnobo, napetost, strah pred prihodnostjo, željo, »da bi le bilo čim prej tako kot prej«.

Možnosti za organizirano učenje, ustvarjanje in delovanje starejših

V slovenskem prostoru je Univerza za tretje življenjsko obdobje (v nadaljevanju UTŽO) prva zaznala velike potrebe starejših po osebostnem razvoju, učenju, delovanju, vstopu v javnost, enakovrednem sodelovanju in prispevanju v družbenem življenju.

Zlagoma, predvsem v zadnjih dveh, treh desetletjih, so se v Sloveniji razvile tudi številne druge organizirane možnosti za dejavno vključevanje starejših: dnevni centri aktivnosti za starejše, medgeneracijski in večgeneracijski centri, programi Inštituta Antona Trstenjaka, programi Gerontološkega društva Slovenije, programi ljudskih univerz in andragoških zavodov, društva upokojencev so posodobila in razširila svojo vlogo, predvsem na utrjevanje družbene vloge starejših in medgeneracijsko povezovanje, razvili so se številni programi kulturnih ustanov za starejše (knjižnic, muzejev, kulturnih centrov ipd.), posebne športne aktivnosti za starejše itd. Zlasti v Mestni občini Ljubljana (v nadaljevanju MOL) je ta paleta možnosti za starejše dokaj široka, saj so v glavnem mestu zgoščene izobraževalne in kulturne ustanove, razna strokovna in stanovska združenja, socialna, humanitarna, zdravstvena, športna in druga društva. Starejši prebivalci MOL imajo veliko možnosti za dejavno vključevanje in osebostni razvoj.

Pandemija je prekinila skupinske dejavnosti za starejše

Vendar pa smo vse organizacije, razumljivo, gradile in uresničevale svoj koncept na skupinskih oblikah delovanja in druženju starejših v živo, v kar je pandemija grobo posegla in prekinila naše delovanje. Ob prvem valu epidemije covida-19, v marcu 2020, je tako veliko število starejših nenadoma ostalo brez možnosti socialnih vezi, delovanja, vključenosti, povezovanja. Organizacije nismo bile pripravljene na to nenadno prekinitev delovanja, starejši večinoma niso bili dovolj digitalno usposobljeni, da bi se lahko takoj prilagodili prehodu na delovanje preko spleta. Epidemija je izjemno povečala razkorak med digitalno pismenimi in digitalno nepismenimi starejšimi.

Brez učenja in odzivanja na spremembe postanejo starejši breme za mlajše generacije. Čas pandemije je v mnogih ozirih dobro ponazoril to odvisnost starejše od mlajših generacij. Socialna izolacija, v kateri smo se znašli, in nezmožnost fizičnega dostopa do mnogih ustanov, je bolj kot kdaj koli doslej pospešila digitalno funkcioniranje družbe. Vse dejavnosti so se v največji možni meri prestavile na splet in starejši, ki niso večji uporabe digitalnih orodij, so med pandemijo postali v veliki meri odvisni od mlajših generacij (otrok, vnukov, sorodnikov, sosedov, prostovoljcev itd.) ali so se znašli v popolni izolaciji.

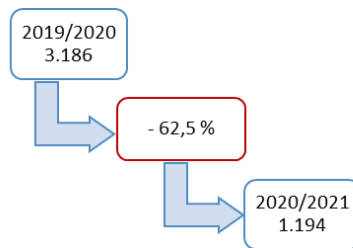
Izobraževanje starejših na univerzi za tretje življenjsko obdobje v času pandemije

Po raziskavah Statističnega urada Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) je imelo v letu 2019 dostop do interneta 218.621 oseb v starostni skupini med 65 in 74 let (SURS 2019). Podatki SURS-a o rabi interneta med starejšimi zajemajo zgolj kategorijo upokojencev, starih do 74 let. V starostni skupini 65–74 let je bil delež rednih uporabnikov interneta tudi v prvem četrtletju leta 2020 najmanjši, delež tistih, ki interneta do zdaj še niso uporabljali, pa največji; delež prvih je znašal 51 % (v letu 2019: 47 %), delež drugih 44 % (v letu 2019: 47 %). Podatki SURS-a kažejo, da v starostni skupini med 65–74 let delež tistih, ki uporabljajo internet, upade za 49 % (SURS 2020).

Prehod na izobraževanje na daljavo na UTŽO Ljubljana

V študijskem letu 2019/2020 je bilo na UTŽO Ljubljana do nastopa pandemije, torej do marca 2020, vključenih v izobraževanje 3.186 oseb, v študijskem letu 2020/2021 pa zgolj 1.194 (slika 1). Članstvo se je zmanjšalo za 62,5 %, kar kaže predvsem na veliko potrebo starejših po socialnih stikih v živo. Mnogo jih je izjavilo, da se niso vpisali na UTŽO, da bi se izobraževali po digitalni poti. Vključili so se zaradi želje po skupinskem učenju v živo, stikih s sovrstniki, skupnem doživljanju in druženju. Ker to v času pandemije ni mogoče, bodo rajši počakali do takrat, ko bodo ponovno dane možnosti za izobraževanje v živo. Po drugi strani pa kaže ta upad članstva tudi na veliko potrebo po digitalni usposobljenosti starejših, ki jim uporaba digitalnih orodij še vedno ni blizu, imajo pred njimi strah, odpor ali pa morda nimajo ustrezne tehnološke opreme.

Slika 1: Upad članstva v izobraževalnih programih UTŽO ob prehodu na izobraževanje preko spleta

Najvišja udeležba v spletnih izobraževalnih programih na UTŽO Ljubljana je na naslednjih študijskih področjih: 21,8 % umetnostna zgodovina, 13,7 % računalništvo, 12,7 % zgodovina, 9,1 % geografija, 8,3 % angleščina, 6,3 % italijanščina, 3,8 % nemščina, 3,7 % francoščina, z manj kot 3 % pa književnost, naravoslovne vede, arhitektura, glasba, novinarstvo, slikarstvo in drugi programi (Bališ idr. 2021).

Raziskava o izobraževanju na daljavo na UTŽO Ljubljana

Namen in cilj raziskave

Namen naše raziskave je bil preveriti, ali sta se spolna in starostna struktura udeležencev UTŽO Ljubljana s preходом na izobraževanje prek spleta spremenili, ali so udeleženci zadovoljni z izobraževanjem na daljavo in v čem vidijo njegove prednosti, oziroma, kaj jih pri vključitvi v izobraževanje na daljavo ovira. V ta namen smo zastavili 4 hipoteze:

- ◆ H1: Starostna struktura udeležencev se je s preходом na izobraževanje na daljavo spremenila v prid mlajših udeležencev.
- ◆ H2: Spolna struktura udeležencev se je s preходом na izobraževanje na daljavo spremenila v prid moških udeležencev.
- ◆ H3: Udeleženci izobraževanja na daljavo so zadovoljni s spletno obliko izobraževanja in opažajo njegove prednosti.
- ◆ H4: Nepoznavanje IKT je bistvena ovira starejših za vključitev v izobraževanje na daljavo.

Metode

Empirični del prispevka sloni na kombinaciji kvantitativne in kvalitativne metode. Podatke smo zbirali s pomočjo anketiranja. Za preverjanje hipotez 1 in 2 smo opravili primerjavo podatkov iz obdobja pred epidemijo, ko so izobraževalna srečanja potekala v živo (Poročilo za leto 2019) in podatkov iz obdobja, ko so izobraževalna srečanja potekala na daljavo (Poročilo za leto 2020). Hipotezi 3 in 4 smo preverjali s primerjavo med pridobljenimi podatki iz aprila 2021 (rezultati anketiranja) in podatki iz študijskega leta 2019/2020 (Poročilo za leto 2020).

Opis instrumenta

Kot raziskovalni instrument smo uporabili anketni vprašalnik, ki ga je za namen raziskave pripravila dr. Dušana Findeisen. Zajemal je 3 zaprta vprašanja o socialno demografskih podatkih (spol, starost in podatek o vključenosti v spletne izobraževalne programe), 4 polodprta in 2 odprti vprašnji, ki so se nanašala na njihovo oceno zadovoljstva s spletno obliko izobraževanja ter mnenja in predloge za izboljšanje. Vprašalnik smo vnesli tudi na spletno stran lka. Cilj je bil zbrati najmanj 300 izpolnjenih vprašalnikov in je bil dosežen, saj smo zbrali 471 ustrezno izpolnjenih anket.

Opis vzorca

Vzorec je zajemal člane in članice UTŽO Ljubljana. Povezava do spletnega anketnega vprašalnika je bila poslana na 1.831 elektronskih naslovov in 6 fizičnih naslovov, skupaj na 1.837 naslovov. Prejeli smo 26 izpolnjenih vprašalnikov po e-pošti ali fizični pošti in 826 vprašalnikov na spletnem mestu lka, skupaj 852 vprašalnikov. Od tega je bilo ustreznih, torej takih, ki vsebujejo vsaj nekaj odgovorov respondentov 471 vprašalnikov, od tega 69 % vprašalnikov od vključenih in 31 % od nevklučenih članov UTŽO v izobraževanje na daljavo.

Opis poteka raziskave in obdelave podatkov

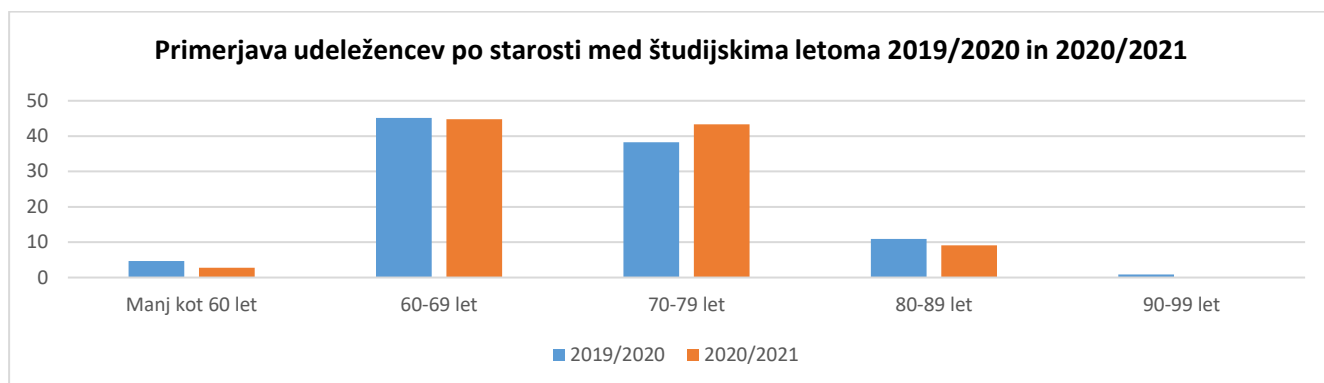
Anketiranje je potekalo od 31. 3. do 30. 4. 2021. Sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno in anonimno, s čimer smo anketirance seznanili že v nagovoru anketnega vprašalnika. Kot člani UTŽO že ob vpisu podajo soglasje za obveščanje o naših dejavnostih. Po zaključenem obdobju zbiranja podatkov smo odgovore kategorizirali na podlagi določenih tem in kod: spol, starostna struktura, vključenost v spletno izobraževanje itd., jih vnesli v Excel in združevali v kategorije z enakimi vzorci. Dve zaprti vprašnji sta se nanašali na demografsko stanje (spol, starost), eno pa na stanje vključenosti v izobraževanje na daljavo.

Rezultati raziskave

Vključenost v izobraževanje na daljavo po starosti

Število udeležencev izobraževanja na daljavo v starostni skupini 70–79 let je za 5 % višje kot v času, ko je izobraževanje potekalo v živo (graf 1). Prav tako nas je prijetno presenetil podatek, da se tudi udeležba v starostni skupini 80–89 let ni bistveno zmanjšala, zgolj za 1,8 %. V izobraževanje prek spleta ni v starostni skupini nad 90 let vključenega nobenega udeleženca, medtem ko je bilo leto poprej vključenih v izobraževanje v živo takih 1 %. Udeležba v ostalih starostnih skupinah se s prehodom izobraževanja na daljavo ni bistveno spremenila.

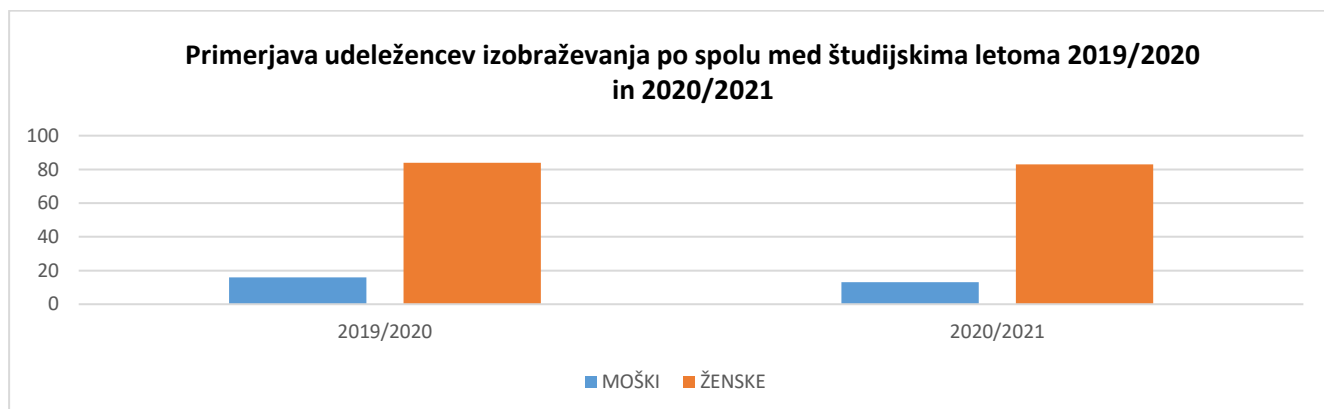
Graf 1: Primerjava udeležencev izobraževanja po starosti med študijskima letoma 2019/2020 in 2020/2021

Vključenost v izobraževanje na daljavo po spolu

Spolna struktura anketiranih je pokazala, da je v anketi sodelovalo 62 moških in 409 žensk. Rezultat nas ni presenetil, saj je tudi sicer v izobraževanje po upokojitvi vključenih manj moških. Če ga primerjamo s stanjem v študijskem letu 2019/2020, ko so izobraževalni programi potekali v živo, je odstotek moških, vključenih v izobraževanje na daljavo, celo za 3 % nižji, kar prikazuje graf 2. V študijskem letu 2019/2020, ko je do marca 2020 potekalo izobraževanje v živo, je bilo vključenih v izobraževanje 16 % moških (Bališ idr. 2020).

Graf 2: Primerjava udeležencev izobraževanja po spolu med študijskima letoma 2019/2020 in 2020/2021

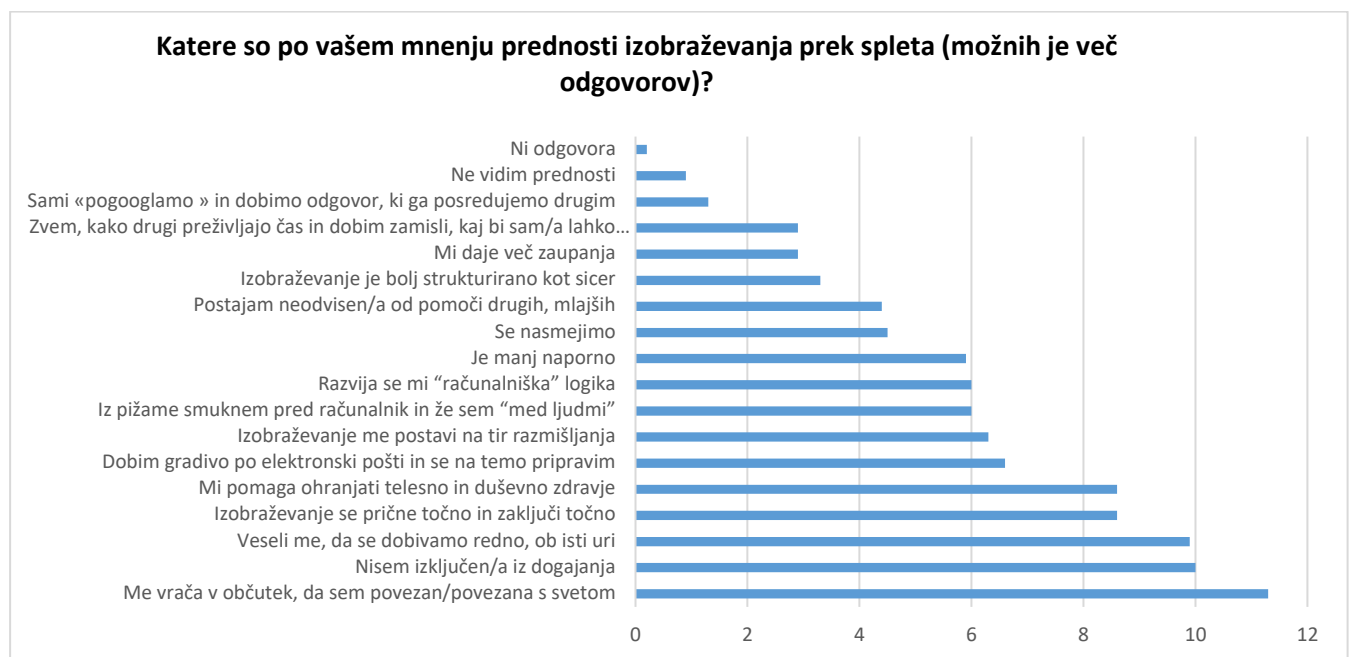

Prednosti izobraževanja na daljavo

Udeležence izobraževanja na daljavo smo povprašali, v čem vidijo njegovo prednost. V vprašalniku smo podali 16 možnih odgovorov zaprtega tipa in odgovor »drugo«, kjer so lahko navedli svoje odgovore. Možnih je bilo več odgovorov, kot prikazuje graf 3. Anketiranci so

največkrat navedli odgovor, da jim spletno izobraževanje daje občutek povezanosti (11,3 %), da niso izključeni iz dogajanja (10 %), veseli jih, da se dobivajo redno, ob isti uri (9,9 %), da se izobraževanje prične točno in zaključi točno (8,6 %), pomaga jim ohranjati telesno in duševno zdravje (8,6 %), da dobijo gradivo po elektronski pošti in se na temo pripravijo (6,6 %), da jih izobraževanje postavi na tir razmišljanja (6,3 %), da lahko iz pižame smuknejo pred računalnik in že so »med ljudmi« (6 %), razvija se jim »računalniška« logika (6 %), je manj naporno (5,9 %), se nasmejijo (4,5 %), postajajo neodvisni od pomoči drugih, mlajših (4,4 %), izobraževanje je bolj strukturirano kot sicer (3,3 %), jim daje več zaupanja (2,9 %), izvedo, kako drugi preživljajo čas, in dobijo zamisli zase (2,9 %) ter da sami »pogooglajo« in dobijo odgovor, ki ga posredujejo drugim (1,3 %). 0,9 % anketiranih ne vidi prednosti spletnega izobraževanja, 0,2 % pa jih odgovora ni podalo.

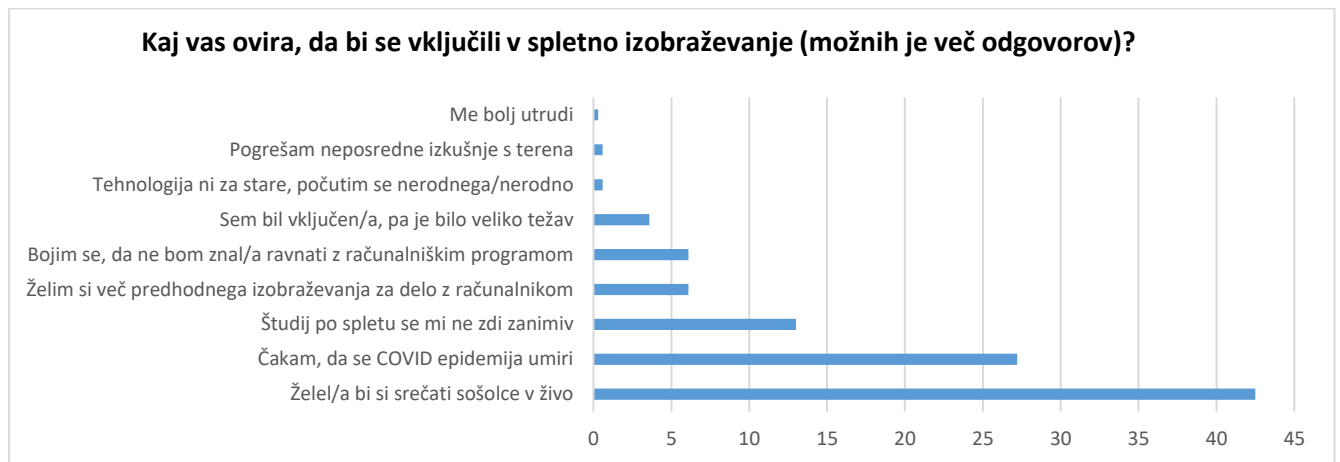
Graf 3: Prednosti izobraževanja prek spleta

Razlogi za ne vključenost v izobraževanje na daljavo

Med tistimi, ki so sporočili, da se izobraževanja na daljavo ne udeležujejo, smo iskali vzroke za to, da se zanj niso odločili. Ta podatek bomo lahko uporabili za lažje načrtovanje izobraževalnih aktivnosti v prihodnjem študijskem letu 2021/2022.

Graf 4: Ovire za vključitev v spletno izobraževanje

Med najbolj pogostimi ovirami navajajo (graf 4): 42,5 % anketiranih si želi srečavati »sošolce« v živo, 27,2 % jih čaka, da se umirijo epidemiološke razmere, le 13 % tak način izobraževanja ni dovolj zanimiv. 10,3 % jih meni, da tehnologija ni za starejše, da se bojijo dela z računalnikom in da so imeli ob vključitvi preveč tehničnih težav, 6,1 % pa, da bi potrebovali predhodno več znanja za delo z računalnikom. Manj kot 1 % pa jih je podalo odgovor, da jih ta način bolj utruja in da pogrešajo učenje na terenu (obiske muzejev, galerij, botaničnih vrtov ipd.).

Glede na podane odgovore lahko sklepamo, da je bilo naše izobraževanje za delo z Zoom aplikacijo, ki smo ga izvajali v septembru 2020, uspešno. Večina anketirancev namreč ni izpostavila nepoznavanja dela z računalnikom kot glavni vzrok za ne vključenost v izobraževanje na daljavo, temveč je vzrok bolj socialne narave (želijo si učenje in druženje v živo).

Tudi to poletje v letu 2021 bomo namenili veliko prizadevanj nadaljnjemu usposabljanju za delo s »pametnimi« napravami in spoznavanju orodja Zoom. Na ta način bomo lahko opolnomočili tiste, ki so navedli, da se dela z računalnikom bojijo, da nimajo dovolj znanja, da so imeli z vključitvijo v spletno okolje in aplikacijo Zoom preveč težav in da tehnologija ni za starejše.

V anketi smo podali tudi možnost, da nam v odprtih odgovorih izrazijo svoja mnenja, predloge ali pripombe v povezavi z izobraževanjem na daljavo. Pridobljene odgovore smo na podlagi skupnih značilnosti združili v kategorije s podobno vsebino. Kar 38,3 % anketiranih je izrazilo željo, da se ohrani možnost izobraževanja preko spleta tudi v prihodnje. Pri tem so izpostavili lažjo dostopnost za vse, ki so iz bolj oddaljenih krajev, za gibalno ovirane, slabše mobilne ali

odvisne od javnega prevoza. Navajali so tudi preventivno vlogo izobraževanja na daljavo (manj je možnosti za okužbo), izpostavili so časovni prihranek (ni iskanja parkirišč, izgube časa za pot).

Pričakovano pa je kar precejšen odstotek anketiranih (26,7 %) mnenja, da je izobraževanje na daljavo zgolj izhod v sili in da ni primerjave z izobraževanjem v živo. 6,6 % anketirancev nam je sporočilo, da se soočajo s tehničnimi težavami (težave z nestabilno povezavo, z orodjem Zoom, s slabo računalniško opremo). Nekaj odgovorov se je nanašalo zgolj na organizacijsko delo (termini, gradivo, posnetki predavanj) in za ta prispevek niso relevantni, zato jih bomo pri tolmačenju rezultatov izpustili.

Razprava

Število udeležencev v starostni skupini 70–79 let se je s preходом na izobraževanje na daljavo celo povečalo za 5 %. Prav tako se ni bistveno zmanjšalo število udeležencev v starostni skupini 80–89 let, zgolj za 1,8 %. Ti podatki kažejo, da lahko ovržemo hipotezo 1, da se v izobraževanje na daljavo vključujejo predvsem mlajši udeleženci UTŽO Ljubljana.

Raziskava je tudi ovrгла družbeni stereotip, da so moški bolj naklonjeni uporabi digitalnih tehnologij. Tudi sami smo pričakovali večji delež moških, vključenih v izobraževalne programe na daljavo. Vendar je moških, vključenih v izobraževanje na daljavo, za 3 % manj kot vključenih v izobraževanje v živo leto poprej, zato hipotezo 2 ovržemo.

Med vključenimi v izobraževanje na daljavo je večina z njim zadovoljna, saj na ta način ohranjajo povezanost s svetom, niso izključeni iz dogajanja, spletna predavanja jim pomagajo strukturirati čas, ohranjati telesno in duševno zdravje ter neodvisnost od drugih. Hkrati ob tem razvijajo računalniška znanja. Kar 38,3 % anketiranih si želi ohraniti ta način tudi v prihodnje. Hipotezo 3, da so udeleženci izobraževanja na daljavo z njim zadovoljni in opažajo njegove številne prednosti, lahko potrdimo.

Rezultati ankete nam bodo pomagali pri načrtovanju izobraževalnih programov za prihodnje študijsko leto. V kolikor bodo epidemiološke razmere dopuščale, bodo izobraževanja potekala v živo, a vendarle ne gre spregledati deleža tistih, ki si želijo nadaljevati z izobraževanjem na daljavo. Smiselno je torej uvesti tudi del programov, ki bodo še naprej ne glede na epidemiološke pogoje potekali na daljavo.

Hipotezo 4 ovržemo zaradi nizkega deleža anketiranih, ki so odgovorili, da jim nepoznavanje informacijsko komunikacijskih (v nadaljevanju IK) tehnologij predstavlja oviro za vključitev v izobraževanje na daljavo, saj je takih le 16,4 %. To dejstvo nas ni presenetilo, saj smo ves mesec pred začetkom študijskega leta 2020/2021 namenili usposabljanju za delo preko Zoom-a,

pripravili smo priročnik s pisnimi navodili za njegovo namestitev in uporabo ter ves čas nudili tehnično podporo preko telefona ali različnih spletnih aplikacij (npr. Teamviewer).

Naše izkušnje iz meseca marca 2020 pa potrjujejo, da veliko udeležencev doma nima urejenega dostopa do interneta, niti ustrezne IK opreme. S temi smo bili povezani preko telefonov. V času prvega vala epidemije smo z našimi člani opravili tudi precejšnje število razbremenilnih razgovorov, s katerimi smo poskušali blažiti njihove psihološke in socialne stiske. Poleti 2020 smo pridobili tudi donacijo računalniške opreme, ki smo jo razdelili med tiste, ki so to potrebo naslovili na nas.

Zaključek

Vseživljenjsko izobraževanje in vseživljenjsko delovanje sta nujna pogoja za enakovredno družbeno vključenost starejših. Tudi po upokojitvi je potrebno ljudem omogočiti osebno rast, nadaljnje učenje in delovanje ter možnost predajanja znanja drugim. Pandemija covid-19 je nenadno posegla v delovanje organizacij, ki starejšim omogočajo povezanost, pridobivanje novega znanja in aktivno delovanje v skupnosti. Posledično se je zelo povečala socialna izključenost starejših, še zlasti kot zdravstveno najbolj ranljive družbene skupine, pa tudi zaradi pomanjkanja računalniške usposobljenosti, ki bi jim vsaj po digitalni poti omogočila socialno povezanost s svetom.

Četudi je epidemija posegla na vsa področja življenja in delovanja vseh generacij, pa so bili zaradi največje zdravstvene ogroženosti prav starejši najbolj potisnjeni v socialno osamo. Poleg tega je stopnja digitalne pismenosti občutno povečala razlike med starejšimi in njihovimi možnostmi za socialno vključenost med pandemijo. Starejši s poznavanjem novih tehnologij so se večinoma dokaj uspešno vključevali v razne dejavnosti po spletu, ohranjali stike po digitalni poti, medtem ko so ostali starejši, in njih je pretežna večina, ostali zunaj digitalne socialne vključenosti. Splet in digitalna orodja namreč omogočajo interaktivno komunikacijo med ljudmi, medtem ko je spremljanje drugih medijev (radio, TV, pisnih medijev) enosmerna komunikacija, v kateri smo zgolj pasivni udeleženci.

Organizacije, ki delamo s starejšimi, smo si vsaka po svojih močeh prizadevale za vključenost starejših tudi med epidemijo. Na UTŽO Ljubljana smo si prizadevali za računalniško usposabljanje starejših in jih spodbujali za vključitev v izobraževanje na daljavo. Razumljivo je, da smo pri prehodu na izobraževanje prek spleta naleteli tudi na nekaj odpora do »digitalnih stikov« kot tudi na računalniško neusposobljenost starejših ali slabo tehnološko opremljenost. Po drugi strani pa je raziskava o spletnem učenju na UTŽO Ljubljana pokazala, da kar 38,3 % anketiranih želi nadaljevati z izobraževanjem na daljavo tudi v bodoče. Delno je ta rezultat

pripisati tudi dejstvu, da so epidemiološke razmere v prihodnosti še vedno negotove. Izobraževanje na daljavo jim torej pomeni določeno stopnjo socialne vključenosti, po drugi strani pa varnost za zdravje.

Naša prizadevanja se v zadnjem času usmerjajo tudi v spodbujanje stanovalcev domov za starejše in članov invalidskih organizacij za vključitev v izobraževanje prek spleta. Menimo, da nas čaka na področju digitalnega opismenjevanja starejših, kot tudi članov drugih ranljivih družbenih skupin, še veliko dela. Naše izkušnje kažejo, da kratkotrajni računalniški tečaji z zgoščenimi vsebinami praviloma ne dajejo dolgoročnih rezultatov. S tehnologijo je potrebno vsakodnevno živeti, jo uporabljati, le tako lahko postane del našega življenja, sicer se znanje izgubi, razdrobi, pozabi. Poleg tega se tehnologije hitro spreminjajo, nadgrajujejo in že generacije srednjih let težko sledijo vsem novostim. Ena od rešitev bi lahko bila organizacija stalnih brezplačnih točk za digitalno tehnično podporo starejšim, tako za svetovanje v živo, kot omogočanje tehnične pomoči na daljavo ter razvoj novih, za uporabnika bolj enostavnih programov.

Avtorici sva se v prispevku osredotočili na socialno vključenost starejših na podlagi izobraževalnih dejavnosti na UTŽO Ljubljana. Posvetili sva se predvsem digitalni vključenosti starejših, ki je bila med pandemijo dostikrat edina možnost povezanosti s svetom. Seveda je problem mnogo bolj večplasten. V naši organizaciji smo začutili med starejšimi močno potrebo po psihološkem svetovanju, včasih zgolj po razgovoru, opogumljanju v dani situaciji, tudi po razumevanju in obrazložitvi nekaterih dogajanj in ukrepov v okolju. Strokovni sodelavci smo nudili v obdobju pandemije veliko razbremenilnih pogovorov, večinoma tistim članom, ki so ostali zunaj digitalne spletne povezanosti. Pandemija nam je vsem pustila posledice, razgalila je številne probleme v družbi, vendar nas je hkrati učila tudi premagovanja novih izzivov in iskanja novih rešitev, ki so vsaj nekoliko pripomogli tudi k večji vključenosti starejših.

Literatura

1. Bališ, P., Bevc Peressutti, M., Findeisen, D., Krajnc, A., Šantej, A., Telban, U., Velikonja, M. (2020). *Poročilo Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, združenja za izobraževanje in družbeno vključenost za leto 2019*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost. Dostopno prek <http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2020/03/Vsebinsko-poro%C4%8Dilo-za-leto-2019-spletna-stran.pdf>
2. Bališ, P., Findeisen, D., Krajnc, A., Šantej, A., Telban, U., Velikonja, M. (2021). *Poročilo Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, združenja za izobraževanje in družbeno*

vklučenost za leto 2020. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost. Dostopno prek <http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2021/03/Vsebinsko-poro%C4%8Dilo-za-leto-2020.pdf>

3. Findeisen, D. (2017). *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje – oranje in utrjevanje poti k družbeno zaznani in prepoznani dejavnosti starosti*. V: M. Šorn, *Starost – izzivi historičnega raziskovanja* (str. 279–293). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
4. Krajnc, A. (2015). *Spoznaj sebe in druge: človek kot družbeno bitje in medosebni odnosi*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
5. Krajnc, A. (2016). *Starejši se učimo. Izobraževanje starejših v teoriji in praksi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost.
6. Statistični urad Republike Slovenije [SURs]. (2019). *Načini dostopa do interneta pri rednih uporabnikih interneta, po starostnih razredih in spolu, Slovenija, večletno* [Podatkovni portal SI-STAT]. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/2974209S.px>
7. Statistični urad Republike Slovenije [SURs]. (2020). *Uporaba interneta v gospodinjstvih in pri posameznikih, Slovenija, 2020* [Podatkovni portal SI-STAT]. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9136>
8. 1KA (različica 21.02.16) [Programska oprema]. (2021). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek <http://www.1ka.si>